

LUND UNIVERSITY

Etnifierad övervakning och social kontroll på ungdomsvårdsinstitutioner

Basic, Goran

Published in:

Den sorterande ordningsmakten : studier av etnicitet och polisiär kontroll

2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Basic, G. (2013). Etnifierad övervakning och social kontroll på ungdomsvårdsinstitutioner. I A. Peterson, & M. Åkerström (Red.), *Den sorterande ordningsmakten : studier av etnicitet och polisiär kontroll* (s. 177-200). Bokbox förlag. http://www.infografen.com/bokbox/titles/60-3peterson_akerstrom.html

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Etnifierad övervakning och social kontroll på ungdomsvårdsinstitutioner

Goran Basic

Inledning

Enligt statistiken som publicerats i Dahlström och Åberg (2010:17-19) har ungefär hälften av ungdomar som varit placerade på Statens institutionsstyrelses (SiS) ungdomsinstitutioner under 2009 någon form av utländsk bakgrund. Dessa ungdomar är antingen själva födda i länder utanför Sverige eller med en eller båda föräldrarna utlandsfödda.

Att etnicitet har betydelse inom ungdomsinstitutionerna, i sättet att tala om behandling, om personalen och kategorier av ungdomar, blev tydligt under arbetet med en utvärdering av ett projekt i ungdomsvården¹. När arbetet med utvärderingen började fanns det

1 Under 2006–2008 hade Statens institutionsstyrelse (SiS) regeringens uppdrag att utveckla och pröva en s k förstärkt vårdkedja inom ramen för den vård som ges till samhällsomhändertagna barn. Uppdraget kom att kallas för MVG-projektet (Motverka våld och gäng) och omfattade 15 utvalda kommuner. Processutvärderingen av projektet baserades på intervjuer med

ingen plan, varken hos utvärderarna eller hos uppdragsgivarna från SiS, att undersöka etnicitetsfrågeställningar. Vid granskningen av de första transkriberade intervjuerna upptäcktes emellertid att en del aktörer aktualiserade etnicitet i sina berättelser, trots att frågor ställts om andra ting. På så sätt smög etnicitet in som ett sidospår som utforskades under utvärderingen.

I Basic (2010) analyseras etnicitetsmarkörer i det empiriska material som samlats in under intervjuer och möten med aktörerna. Studien visar att etnicitet används såväl av ungdomarna som av de professionella, samt därtill i inbördes relationer inom respektive kollektiv och mellan kollektiven. Vanligast används etniciteten som en *redovisande förklaring* och som ett verktyg i samspelet, dvs det används för att uppnå olika saker eller att betona eller framhäva en önskad bild. Institutionslivet blir på så sätt etniskt laddat.

Parterna – personal och ungdomar – delar emellertid inte uppfattningar om handlingars betydelse. Det bemötande som ungdomar tolkar som etnisk diskriminering kan personalen istället anse ha sin grund i misskötsamhet. Etnicitet är en omstridd markör i detta sammanhang och därmed ett potentiellt vapen i samspelet. Detta tydliggörs särskilt genom etniskt färgade svordomar och tilltal vilka ungdomarna upplever som ett instrument för nedvärdering (Basic 2010).

I detta kapitel analyserar jag empiriska exempel där övervakning och social kontroll i institutionsmiljö återges och synliggörs av ungdomar med en annan etnisk bakgrund än den svenska. I exemplen aktualiseras den etniska bakgrunden, dels när institutionspersonalens övervakning och kontrollutövning uppmärksammas, dels när

ungdomar, föräldrar, i projektet anställda samordnare, socialsekreterare, enhetschefer inom socialtjänsten och personal på SiS's institutioner. Dessutom användes fältanteckningar från organiserade möten samt från informella samtal under resor, före och efter intervjuer, vid besök på institutioner och socialtjänstkontor. De 147 projektdeltagarna intervjuades och 119 observationstillfällen genomfördes. Materialet har samlats in av mig, Joakim Thelander och Malin Åkerström. (Basic, Thelander och Åkerström 2009) Materialet var så rikt och omfattande att inte allt kunde utnyttjas i processutvärderingen och en "överskottsfråga" gällde just etnicitet. Analysarbete för det kapitlet har i viss mån redan påbörjats i Basic 2010 och 2012. En del av samma material som analyserades då omanalyseras nu med nya analytiska glasögon. Detta gör att en del av den redan publicerade texten kommer att återanvändas i den nya analysen.

ungdomarnas offerskap synliggörs i förhållande till personalen och/eller de svenska ungdomarna. Min analys kretsar kring följande frågor:

1. Hur konstrueras etnicitet av ungdomar som säger sig ha utsatts för etnifierad övervakning och social kontroll?
2. Hur förhåller sig ungdomar till etnifierad övervakning och social kontroll?

Med etnifierad övervakning menar jag övervakning på institutionen däri det empiriska materialet ungdomar med en annan etnisk bakgrund än den svenska aktualiserar sin eller de andras etniska bakgrund, det som i inledningen kallas för integreringens polisiära kontroll. Den explicita etnifierade övervakningen har vi i de beskrivna eller observerade situationerna där institutionspersonalen finns närvarande, eller sägs finnas närvarande. Den implicita övervakningen finns i själva situationen (dvs även när personalen inte är närvarande) därför att dessa ungdomar är placerade på en total institution där de är konstant övervakade (Goffman 1961/1983). De sover, går i skola och utövar sin fritid inom ungdomshemmets ramar. Dessutom finns uppgifter om dem registrerade i olika dokument (se t ex Dahlström och Åberg, 2010:17-19).

Etnifierad social kontroll finner jag spår av via återgivningar i intervjuer eller genom fältobservationer, där ungdomarna disciplineras i enlighet med institutionspersonalens (institutionens) regler, normer och värderingar *och* där deras eller de andras etniska bakgrund aktualiseras. Dessa empiriska exempel ger exempel dels på det moraliskt rätta handlandet enligt personalens perspektiv, dels på moraliskt förkastliga indikationer enligt ungdomarnas perspektiv.

Etnifierad övervakning och social kontroll är ofta sammanfogade i den dagliga interaktionen. Ofta går det inte att isolera dessa sociala fenomen, men det finns några exempel i materialet där inte bara ungdomarna övervakas och kontrolleras av personalen; det finns nämligen tydliga exempel också på motsatsen, att ungdomarna övervakar och kontrollerar personalen.

En utgångspunkt i analysen är Thomas Hylland Eriksens (1993/2000) syn på etnicitet. Enligt honom är etnicitet en pågående relationsprocess mellan aktörer som upplever sig själva som distan-

serade från medlemmar av andra grupperingar, med vilka de har eller anser sig ha ett minimum av regelbunden interaktion. I enlighet med detta kan etnicitet också tolkas som en social identitet, om den grundas på en kontrast i relationen till andra. Hylland Eriksen anser att etnisk identitet gestaltas när aktörer aktualiserar sin egen, eller de andras, kultur, nation, språk, religion, stam eller hudfärg. Det finns ett nära samband mellan identiteter och sociala omständigheter (situationer), poängterar Hylland Eriksen. Identiteter kan förändras eftersom aktörernas tillvaro förändras. Allmänt sett blir en etnisk identitet mest väsentlig när den upplevs som hotad (Hylland Eriksen 1993/2000).

En viktig utgångspunkt i denna studie är att etnisk identitet inte alltid är närvarande som något väsentligt för en grupp eller individ. När väl etniciteten blir närvarande är den specifika betydelsen inte given. I denna studie kommer den till uttryck när ungdomarna dels synliggör övervakning och social kontroll på institutionen, dels sin egen, eller de andras, etniska bakgrund grundad på kulturella, nationella och språkliga skillnader.

I det som följer vill jag belysa att etnifierad övervakning och social kontroll på institutionen synliggörs när:

1. ungdomarna tar avstånd från personalens agerande,
2. ungdomarna gestaltar sin offeridentitet.

Nedanstående analys visar att "görandet" av etnicitet är intimt förknippat med ungdomarnas redogörelser av diskriminering och deras moraliska kritik av ungdomsvårdens praktik.

Uppvisning av ett förödmjukat själv

De institutioner där ungdomarna är placerade kan ses som ett spänningsfält där inlåsning, rutiner och konflikter under dagliga göromål kan leda till att de upplever sina identiteter som övervakade, kontrollerade, ifrågasatta och hotade. Wästerfors (2009:7-8) skriver om konflikter på institutionen: "Institutionsmedlemmarnas sätt att behärska sig och undvika bråk, deras sätt att förklara och tilldela

mening till bråk samt förekomsten av låtsasbråk och andra lekdefinitioner – sådana fenomen utspelar sig i och konstitueras av en myriad av vardagliga samspel.”

I detta avsnitt ska jag visa hur en institutionsplacerad pojke, Safet², visar upp sitt förödmjukade själv när han tar avstånd från institutionspersonalens handlingar. Detta sociala fenomen tycks vara en produkt av situationen där Safet befinner sig, eller som Wästerfors (2009:8) skriver: ”Sådana fenomen utspelar sig i och konstitueras av en myriad av vardagliga samspel.” Nedan följer ett utdrag från ett observationstillfälle i samband med ett besök på institutionen där Safet var placerat:

Safet är en mörkhårig mager sextonåring pojke från Lekbo. Han berättar att han och hans familj ursprungligen kommer från Irak. Han säger att socialtjänsten i Lekbo ofta ”kör över honom” och att personalen på institutionen förnedrar och hotar honom. Angående behandlingen som han skulle få på institutionen, berättar Safet, att institutionspersonalen, ”istället för att sitta och prata med oss och på så sätt påverka oss”, brukar sitta för det mesta åtskilda från ungdomar, surfar på Internet och pratar i telefon i timmar. (Fältanteckning 0809)³

I fältanteckningen synliggörs Safets etniska bakgrund, bl a grundad på föräldrarnas nationella ursprung. Safets blotta närvaro i situationen aktualiserar hans etniska bakgrund. Etnicitet blir synlig som en

-
- 2 Jag har förändrat aktörernas namn och annat som skulle kunna förknippa individer med olika fall. Tanken med detta tillvägagångssätt är att minska risken för att en person spåras genom de analyserade sekvenserna.
 - 3 I mina fältanteckningar före, under och efter intervjuerna brukade jag nedteckna iakttagelser om ungdomarnas yttre attribut, som t ex kön, namn, om de talade svenska med eller utan brytning eller om de var ljusa eller mörka i ansiktet, mörkhåriga eller ljushåriga, rispade, magra mm. Dessutom brukade jag nedteckna informationen om ungdomarnas familjmedlemmar samt en kort sammanfattning av intervjun (det som fastnade i mitt minne). Vanligtvis skrev jag ned korta iakttagelser på papper eller på min hand, och dessa använde jag senare för att ytterligare utvidga respektive anteckning. Detta gjorde jag oftast redan samma dag och med hjälp av det nedtecknade och mina minnesbilder från observationstillfället skapades fältanteckningarna som en text (Emerson m fl 1995). Under analysen kodades fältanteckningarna för att skydda aktörernas identitet. Datum och månadsnamn togs bort och kodnummer (01-99) lades till. Året (07 eller 08) stämmer överens med den ursprungliga versionen.

kontrastering mellan kategorier – de med ”en annan bakgrund än den svenska” kontra de med ”svensk bakgrund” (i denna studie ofta ”institutionspersonalen” eller de svenska ungdomarna).

Med sin närvaro synliggör Safet sin etniska bakgrund liksom den implicita etnifierade övervakningen. Bilden av den implicita övervakningen aktualiseras genom omständigheten att Safet kommer från Irak och är placerad på en institution. I denna bild har vi ingen personal närvarande. Bilden av den explicita övervakningen kan ses i Safets redogörelse och den verkar vara tvådimensionell. Å ena sidan har vi socialtjänstens representanter som enligt Safet ofta ”kör över” honom, och ”personalen på institutionen” som ”förnedrar och hotar” honom. Å andra sidan har vi även Safet själv, som övervakar institutionspersonalen (”... åtskilda från ungdomar, surfar på Internet och pratar i telefon i timmar”).

Bilden av den etnifierade sociala kontrollen i bemärkelsen att Safet skulle ha disciplinerats till att handla i enlighet med institutionspersonalens eller institutionens regler, normer och värderingar, finns inte i fältanteckningen ovan. I kontrast till det kan bilden av Safets moral skymtas när han övervakar personalen. Kritiken mot behandlingens utformning visar på den ur Safets perspektiv rätta behandlingsmoralen. Han menar att personalen ”istället” borde ”sitta och prata med” ungdomarna och ”på så sätt” försöka ”påverka” deras beteende.

Under intervjun med Safet kan liknande sociala fenomen som ovan urskiljas. Dessutom ger han även en förklaring till en konfliktsituation med institutionspersonalen. Safet specificerar sitt och institutionspersonalens agerande och han tar avstånd från personalens agerande. Jag frågar Safet: ”Kan du beskriva själva händelsen?” I svaren som följer antyds en verbal ravin mellan Safet och institutionspersonalen:

Safet: Alltså, det var en personal som sa till mig: ”jag ska hugga en kniv i röven på dig”.

Goran: Vad sa han till dig?

Safet: ”Jag ska hugga en kniv i röven på dig”. Du vet vi lagade mat.

Goran: Ja.

Safet: Så jag var precis i toa och jag tvättade mig inne i toan. Sen så satt jag och skalade potatisen och han började skrika på mig sånt: ”är du dum i huvet, är du idiotisk och hur kan du tvätta dig så” så sa jag

”vadå jag har tvättat mig där inne plus vi kommer ändå att skala de sen så det spelar ingen roll”. Han började skrika och sånt så jag satte ner kniven och sa ”du kan laga mat själv” så gick jag ut. Då sa han att han ska stoppa kniven i röven på mig och då sa jag, du (en person på institutionen) kan gå och ringa polisen för mig, och du vet de kan inte blockera myndighetssamtal, jag har rätt att ringa polisen.

Goran: Mmm.

Safet: Så säger han till mig ”ja men, nej då, först får du laga mat, sen får du ringa polisen” och klockan var redan typ sex och alla vet att polisen stänger, att man inte kan ringa 112 (SOS Alarm) då, så jag sa ”jag vill ringa socialen” han sa ”nej du ska laga maten först, punkt slut”, så jag blev förbannat på honom och skriker på arabiska på honom. Han tar mig så, du vet, han tar mig så, jag snubblar över den och slår mot väggen och han skriker ”snacka svenska här, snacka inte nåt annat språk här” och såna grejer. Så på så sätt gick det till, så jag polisanmälde honom sen nästa dag för kränkning och misshandel /.../

Goran: Kan du berätta hur det kändes då när han sa till dig att du ska prata svenska och inte arabiska?

Safet: Alltså det kändes kränkande så, du vet... Alltså det står i reglerna att du inte får snacka andra språk. Det står att vi ska bara snacka svenska och bla, bla, bla. Så jag tycker att det är kränkande av honom att säga detta på så sätt.

Institutionspersonalen ovan framställs dels som explicit övervakande, dels som socialt kontrollerande. Personalen är övervakande för att den sägs finnas närvarande i den beskrivna situationen. Personalen är kontrollerande för att den sägs rätta Safet att handla på ett visst sätt (”först får du laga mat”, ”snacka svenska här”).

Att Safet övervakas och kontrolleras på institutionen tycks medföra att strider mellan honom och personalen utspelas under dagliga göromål. I efterhand förklaras dessa strider och olika aktörers agerande. Enligt Marvin B. Scott och Stanford M. Lyman (1968) förklarar aktörer emellanåt det som avviker eller bryter mot deras förväntningar. Adelswärd (1997:225-228) menar att sådana förklarande redovisningarna kan ses dels som svar på uttryckligen framförda ifrågasättanden, anklagelser och beskyllningar, dels som aktörernas svar på implicit kritik som antas vara eller är närvarande i situationen. Aktörer försöker, genom sina förklaringar, reparera och neutralisera tveksamheter i det som inträffat eller eventuella följder av det inträffade (Scott och Lyman 1968:51). Scott och Lyman (1968:58-61) menar också att identiteterna som förmedlas genom

förklaringar är dynamiska och föränderliga. De kan aktualiseras, markeras och formas – de används på skilda sätt i olika situationer. Att förklara situationer och händelser kan då ses som ett sätt för aktören att förhandla fram identiteter inom ett särskilt sammanhang.

Det intressanta är att Safet två gånger säger att han tvättade sig efter sitt toalettbesök, som för att ta poängen av den förklaring som personalen insinueras ha, nämligen att personalen blev upprörd eftersom han återgick till matlagningen utan att tvätta sig. På så sätt lyckas Safet underminera förklaringen som personalen annars kunde ha tillskrivits. Efter avståndstagande från personalens handlingar synliggör Safet en annan norm, nämligen förbud att tala andra språk än svenska på institutionen. Här aktualiseras Safets etniska tillhörighet verbalt ("snacka svenska här, snacka inte nåt annat språk här").

Safets berättelser är ett exempel på avståndstagande och moraliskt fördömande förklaringar. För det första attackerar han institutionspersonalens agerande och dess förklaring av sitt agerande. För det andra kan Safets hela berättelse ses som en förklaring, om än en förklaring i termer av ett förödmjukat själv. Han tar avstånd från institutionspersonalens agerande, som konstrueras som moraliskt felaktigt. Dessutom tycks han gestalta sig själv som offer i situationen.

Goffman (1961/1983:20-58) uppmärksammade i sin analys av totala institutioner det förödmjukade självet, dvs den växling i en intagens moraliska karriär som en vistelse på en sluten institution⁴ åstadkommer (genom t ex särskilda inträdesprocedurer och personalens kränkningar och misstroende). Även de interaktionsmönster som förekommer på ungdomsinstitutioner kan sägas producera ett särskilt sorts själv, kännetecknat av moralisk upplösning och utmattning. Safet gestaltar sitt förödmjukade själv när han beskriver institutionspersonalens agerande. Med avståndstagandet visar Safet även upp att han explicit försöker övervaka och kontrollera institutionspersonalen med hjälp av externa aktörer (han vill ringa polisen och socialtjänsten). Personalen framställs ha övergripande och/eller övervakande makt över Safet, de tillåter inte kontakt med polisen fast Safet enligt sin moraliska uppfattning har rätt till det.

4 En total institution är, enligt Goffman, en plats att bo och arbeta på där ett stort antal människor i en likartad situation lever ett instängt och formellt administrerat liv tillsammans under en längre tid (Goffman, 1961/1983:9).

Safet lägger vikt vid personalens sätt att visa den makt som de besitter på institutionen. Den makten visas upp i Safets förklaringar av personalens agerande när de exempelvis inte ville ringa polisen när Safet ville anmäla en händelse. Ur dessa förklaringar kan vi skymta Safets förödmjukade själv och en offeridentitet som förstärks än mer när han lägger märke till ett nedvärderande tillmäle, nämligen att personalen säger: "Är du dum i huvet, är du idiotisk."

I berättelsen kan vi även urskilja att språket "arabiska" sätts i relation till "svenska", vilket visar hur etnicitetskonstruktioner iscensätts via kontrasterande former (Hylland Eriksen 1993/2000). I Basic (2010:58-61) framträder fler ungdomar med en annan etnisk bakgrund än den svenska som uppger att det råder förbud mot att tala andra språk än svenska på institutionen där de är placerade. Sådana beskrivningar aktualiseras ofta när ungdomar berättar om konflikter på institutionen, exempelvis när ungdomar under ett bråk börjar skrika och svära på sitt hemspråk. Förbudet framställs som en kränkning och kritiserar av flera av de intervjuade ungdomarna med en annan etnisk bakgrund än den svenska.⁵

Både språkregleringen och sättet att framföra den konstrueras som viktig av Safet. Förbudet att tala andra språk (än svenska) framställer han som en löjlig regel. I beskrivningen säger han "bla, bla, bla" vilket är en antydning om att han inte tycker att bestämmelsen är värd att upprepas i sin helhet ("bla, bla, bla" kan också tolkas som en uttjatad regel som är så självklar att den inte behöver sägas). Ändå betonar han att personalen under konflikten framförde bestämmelsen på ett kränkande sätt, genom att skrika: "Snacka svenska här, snacka inte nåt annat språk här!" Safets retoriska användande av sin etniska bakgrund avslutas inte här. I fortsättningen av intervjun förklarar han en nedvärderande kommentar från en anställd på institutionen:

Safet: Jag sa en gång till exempel "jag pallar inte va här (på institutionen) på detta stället" så sa en personal till mig "det är bättre då att du åker hem ju, till ditt hemland". Du vet? Så det tyckte jag var kränkande.

5 Under ett seminarium som organiserades av Forsknings- och utvecklingsenheten vid Statens institutionsstyrelse diskuterades resultaten ovan och det framkom att de centralt placerade myndighetspersonerna inte sanktionerat regeln om förbud att tala andra språk än svenska på institutionen.

Safet tycks använda sig av sin etnicitet för att implicit framställa sig som offer i relation till institutionspersonalen. Hans resonemang är exempelvis att han anklagas för någonting obetydligt och banalt ("jag har tvättat mig där inne plus vi kommer ändå att skala de") och att institutionspersonalen nedvärderar honom orättfärdigt. Det verkar som om Safet vill visa att han stämplats som "bråkstake" och att denna stämpel är felaktig. I förklaringen visar han upp en strategiskt etnifierad offeridentitet som kontrast till institutionspersonalen.

Förklaringarna ovan (där användandet av etnicitet ingår) manifesterar också moralen. Att Safet använder etniciteten som en förklaring till den nedvärdering de utsatts för på institutionen innebär en etnifiering av ett moraliskt felaktigt handlande som konstrueras genom det klander som han riktar mot institutionspersonalen. I detta klander läggs tyngden delvis på Safets etniska bakgrund.

Nedvärderande etniska kategoriseringar

I detta avsnitt analyseras en berättelse där institutionspersonalen sägs ha nedvärderat en pojke, Ahmet, genom sitt sätt att kategorisera honom. I en tidigare studie (Basic, 2010:64-68) uppmärksammade jag hur ungdomar beskriver hur institutionspersonalen ibland talar om ungdomar med en annan etnisk bakgrund än den svenska genom att ge dem nedsättande namn. Dessa ungdomar säger att institutionspersonalen vid konflikter betecknar dem som "blatte", "jävla kanakas" och "jävla svartskalle". Framställningarna görs genom att olika kategorier relateras i samtalen, för att någon ska benämnas som "blatte" förutsätts att det finns en "svenne" (Hylland Eriksen 1993/2000). I fältanteckningar från ett besök på institutionen där Ahmet var placerad skrivs:

Ahmet är en svarthårig pojke med arabiskt namn som talar svenska med viss brytning. Under intervju berättar han att personalen på en institution kallade honom "blatte", att han anmälde detta till institutionschefen och att "det hände ingenting" efter anmälan. (Fältanteckning 0804)

I intervjun ovan synliggörs Ahmets etniska bakgrund och den implicita etnifierade övervakningen. Första meningen ger bilden av en placerad och etniskt övervakad pojke utan institutionspersonalens närvaro i situationen ("Ahmet är en svarthårig pojke med arabiskt namn som talar svenska språket med viss brytning"). I andra meningen synliggörs bilden av den explicita etniska övervakningen där personalen sägs använda sig av Ahmets etniska bakgrund när de nedvärderar honom ("Under intervju berättar han att personalen på en institution kallade honom "blatte"...").

Någon moral som institutionspersonalen vill förmedla över till Ahmet är inte synlig i fältintervjun. Ahmet verkar inte vara reglerad till att handla i enlighet med personalens värderingar. Däremot presenterar Ahmet sin moral – han förkastar handlingar av personalen som nedvärderar honom och handlingar av institutionschefen som framställs vara lam i sitt agerande ("det hände ingenting"). Under intervjun exemplifierar Ahmet hur "bra" och "dålig" institutionspersonal utför sitt arbete på institutionen (under dagliga göromål). I intervjun framgår att Ahmet ofta tvekar i sitt tal, han pauser ofta; dessa pauser redovisas i sekunder inom parentes. Dessutom talar han ibland med lägre röst vilket märkts ut i texten med °.

Goran: Kan du beskriva nånting som en bra institutionspersonal gör och nånting som en dålig personal gör?

Ahmet: Mmm här (på institutionen där vi sitter och talar)?

Goran: Här eller på andra institutioner.

Ahmet: Dålig (7) typ på Sredby (institutionens namn) (3) jag fick ge blodprov för att mitt pissprov visade positiv men det var fel så tog jag sticka alltså från personalen. Så hon (institutionspersonal) sa: "din jävla kanakas stick härifrån" och kanakas betyder blatte. "Din jävla kanakas stick härifrån, vi vill inte ha dig här" och sånt°. Jag tycker att det var dåligt° (ledsen röst). De ska inte kalla mig för blatte, så jag anmälde det till chefen och det hände ingenting.

Goran: Chefen gjorde ingenting? Konstigt. Men upplever du skillnad i hur man bemöter invandrare jämfört med svenskar på SiS-institutioner?

Ahmet: Aaa, det beror på. Det finns svenskar, det finns schyssta svenskar som... Det finns schyssta svenskar som möter mig på ett bra sätt. De visar mig respekt tillbaka men det finns några som... som säger "jävla svartskalle". De hatar svartskallar.

Ovan kan vi se att ordningen i situationen återges av Ahmet som omkullkastad ("jag fick ge blodprov för att mitt pissprov visade positivt men det var fel"). Ahmet antyder att det normala vid ett urinprov är att det visar rätt – nu säger han att provet visade fel, att blodprovet måste tas och att personalen var indignerad över det. Förklaringar förekommer, enligt Scott och Lyman (1968:58), särskilt ofta när aktörernas informationsinnehav, funktion och plats inte stämmer överens och när det ställs motstridiga krav på dem.

Ahmet finner anledning att förklara situationen och detta gör han genom att underminera personalens möjliga förklaring. Intervjusekvensen "så tog jag sticka alltså från personalen. Så hon sa: 'din jävla kanakas stick härifrån'" antyder att mellan sekvenserna "från personalen" och "hon sa: din jävla..." finns förmodligen en mosaikbit som här saknas, som förmodligen undanhölls av Ahmet och som verkar innehålla viktiga segment när det gäller personalens förklaring av situationen.

Exemplet ovan ger även inblick i den explicita etnifierade övervakningen. Ahmet återger att han är övervakad, att institutionspersonalen finns närvarande och att den aktualiserar Ahmets etniska utanförskap ("din jävla kanakas stick härifrån"). Däremot ger exemplet inte inblick i att personalen utövar någon social kontroll över Ahmet (i den betydelse jag lagt i begreppet social kontroll). Han uppmanas nämligen inte att handla i enlighet med institutionspersonalens regler, normer och värderingar. Detta medför att Ahmet tar avstånd från institutionspersonalens handlingar som enligt hans perspektiv är moraliskt förkastliga ("De ska inte kalla mig för blatte, så jag anmälde det till chefen").

Ahmets förklaring synliggör även hur institutionspersonalen använder sig av hans etniska bakgrund för att nedvärdera honom. Han verkar besviken och man kan utläsa hur denna upplevelse blev förstärkt genom att han konstaterar att institutionschefen inte gjorde någonting efter att han anmält det hela. Han upplever ingen möjlighet att förändra situationen genom att åberopa högre instans. Ändå visar hans anmälan till institutionschefen att personalen både övervakas och kontrolleras av Ahmet. Övervakningen är etnifierad eftersom Ahmet återger sin etniska bakgrund när han klandrar institutionspersonalen och deras chef. Kontrollen som han förmedlar

i förhållande till personalen grundar sig på en moral där personalen inte ska beteckna honom som "blatte".

I Ahmets situationsförklaring läggs vikten på personalens övervakning och sociala kontroll på institutionen. Han reagerar på det som personalen gör och förväntas göra. Enligt Adelswärd (1997:227) kan redovisande förklaringar synliggöra de värderingssystem som åberopas under interaktionen, dvs de för samtalet relevanta normerna för rationalitet, handling och moral. Ahmet uppmärksammar exempelvis att det finns "schyssta svenskar" som respekterar honom. Med detta vill han dels framställa sig själv som någon som inte är fördomsfull – han är rättvis och kan själv respektera svenskarna – dels markera ett avståndstagande från de som representerar en förkastlig moral, de som "hatar svartskallar".

Offerbeskrivningar i förhållande till de svenska ungdomarna och institutionspersonalen

De intervjuade ungdomarna med annan etnisk bakgrund än den svenska beskriver inte bara situationer då de uppfattat sig som diskriminerade av personalen på ungdomsinstitutioner. Även de medtagna figurerar i deras berättelser.

I detta avsnitt analyseras två berättelser där två ungdomar framställer sig själva som offer i förhållande till de svenska ungdomarna och institutionspersonalen. Den första ungdomen, pojken Rahim, använder sig av etnicitet när han förklarar bråk och förbud på institutionen. Rahims resonemang är att påföljden efter bråk på institutionen inte är densamma för en svensk och en med annan etnisk bakgrund. Han poängterar att den skyldige svensken ofta slipper påföljd. Den andra ungdomen, flickan Sara, använder sig av etnicitet när hon förklarar hur de svenska ungdomarna får ett mer flexibelt bemötande av personalen än de med annan etnisk bakgrund. Hon framställer institutionspersonalen som partisk, dvs att de svenska ungdomarna i högre grad får sina önskemål uppfyllda jämfört med de andra.

Det implicita i dessa två beskrivningar är att Rahim och Sara tar avstånd från personalen och institutionen och därmed framställer

sig själva som offer i relation till de svenska ungdomarna och institutionspersonalen. Deras resonemang är att de anklagas för någonting de inte har gjort, den skyldige svensken slipper påföljd och institutionspersonalen gör ingenting åt saken. I framställningen visar de upp en strategiskt etnifierad offeridentitet som kontrast till svenska ungdomar och institutionspersonal.

Rahim är en pojke med arabiskt namn. Intervjun med honom innehåller många exemplifierande beskrivningar om personalens dagliga provocerande och nedvärderande samt diskriminering som ungdomar med annan etnisk bakgrund än den svenska utsatts för. Han berättar om fysiskt våld som ungdomar utsatts för och polisanmälningar som institutionspersonalen använder som verktyg för hot och provokationen av ungdomar. (Fältanteckning 0733)

Fältanteckningen ovan ger prov på *explicit och implicit* etnifierad övervakning. Första meningen "Rahim är en pojke med arabiskt namn" utstrålar frånvaro av institutionspersonal och visar därmed på den implicita etnifierade övervakningen. I efterföljande delen av fältanteckningen är personalen högst närvarande och övervakningen formuleras som "dagliga provocerande", "nedvärderande", "diskriminering", "fysiskt våld", "polisanmälningar" och "hot". Vid första anblicken tycks Rahims återgivning av personalens sätt inte utstråla någon social kontroll, ingen "riktig" moral som ungdomarna ska lära sig att handla efter. Men gör det inte det ändå? På ett sätt blir det tydligt att det handlar om personalens moral – en moral som Rahim förkastar. Han berättar under intervjun på institutionen om ett bråk med en svensk pojke.

Rahim: Den killen tar bollen och så skjuter mot honom, och så säger han "din *blattefitta*", så går han därifrån. Och läraren bara står där och säger "Ja, men ta det lugnt nu", alltså han bara lät honom gå. Och så hände ingenting utav det.

Rahim förklarar situationen och uppmärksammar det som han förväntade att en lärare skulle göra vid bråk. Han reagerade på att det inte blev någon påföljd efter bråket. Han hade förväntat sig en lärare som agerade när den svenska pojken använde en etniskt nedvärderande kommentar ("din *blattefitta*"). Att Rahim uppmärksam-

mar att någon aktör uttrycker en etniskt nedvärderande kommentar konstruerar en ny dimension i förklaringen, en etnisk sådan, som ger en specifik mening till det framställda. Etniciteten lyfts fram i berättelsen. Om han inte nämnt uttrycket ”din *blattefitta*” skulle framställningen ha sett annorlunda ut; den etniska dimensionen skulle inte framträda. I fortsättningen av intervjun jämför Rahim två olika bråk: i det ena är två svenska pojkar inblandade, i det andra är han själv inblandad.

Rahim: En annan kille får blåmärken och sånt, och en annan kille får en massa rivsår och jag sa ”Blir det nån polisanmälan mot dem?”, de (institutionspersonalen) bara ”Nej, nej, nej!”. Alltså när de bråkar får de sitta kvar på avdelningen, när jag bråkar fick jag nästan en polisanmälning. När de bråkar, ingenting händer, ingen polisanmälning, och grejen är att de två (som bråkade) var svenskar.

I förklaringen undermineras personalens möjliga förklaring av händelsen och en skiljelinje dras mellan det sätt på vilket institutionspersonalen bemöter svenska ungdomar respektive ungdomar med en annan etniskt bakgrund. När Rahim förklarar är han också retoriskt, han försöker övertyga mig. Retorik har två syften, menar Ibarra och Kitsuse (1993:29-38), nämligen att bevara övertygelsen hos de redan övertygade och att övertyga de resterande. Retorik kan också försvara en speciell beskrivning mot alternativa tolkningar, enligt Potter (1996/2007:107-108, 128-129) som menar att individen som presenterar sig väljer en viss version där det ”rätta” handlandet synliggörs. Rahim klandrar svenska ungdomar, lärare på institutionen och institutionspersonalen och deras handlingar framställs som moraliskt felaktiga.

Rahim gestaltar också institutionspersonalen som partisk, dvs att de svenska ungdomarna i högre grad får sina önskemål uppfyllda. I intervjuutkastet som följer handlar det om förmånen att gå ut:

Rahim: Vi brukar vara inomhus ganska mycket du vet? Vi brukar inte få göra så mycket du vet? Så vi säger: ”Kan vi få gå ut?” Han (institutionspersonalen) bara ”Nej, nej!”, och jag bara ”Varför?”, ”Nej idag blir det ingenting”. Sen typ en halvtimme efter, jag ser hur de andra åker ut. Kanske typ åker ut och köper godis eller går till nån affär och sen kommer tillbaka. Och grejen är att det var svenskar som åkte. Så

jag får inte åka med, så jag ser de andra åker ut och kommer tillbaka, så hade de godis med sig och dricka och sånt.

Goran: Hur reagerade du på det?

Rahim: Jag blev skitarg.

Goran: Har du sagt något till personalen eller frågat varför?

Rahim: De bryr sig inte, de bara... Då kommer de på nån bortförklaring "Ja, men du har misskött dig, du får inte följa med".

Goran: Var det så, att du hade misskött dig?

Rahim: Nej, jag har inte misskött mig.

Rahim tycks neutralisera personalens förklaring av anledningen till varför han fick inte vara med vid utflykten till affären ("du har misskött dig"). Rahims retoriska framställning utstrålar flera avståndstaganden, där personalens förklaringar underkänns. Som Rahim återger det finns det ingen legitim förklaring för personalens agerande. Han tycks inte acceptera personalens förklaringsförsök utan presenterar dem som ej godtagbara. Samtidigt är Rahims beskrivning en förklaring i sig, om än en förklaring av hur utflykten gick till snarare än en godtagbar förklaring av personalens motiv.

Intervjusekvenserna ovan är också exempel på den explicita etnifierade övervakningen, där Rahim aktualiserar sin etniska bakgrund i beskrivningen och institutionspersonalen är fysiskt närvarande. Denna tycks utöva den etnifierade sociala kontrollen när de försöker förmedla den rätta moralen till Rahim. Personalen tycks vilja lära honom vikten av att lugna ned stämningen vid bråk när de släpper de svenska pojkarna utan påföljd. Dessutom vill de också reglera hans beteende om han vill vara med vid utflykter från institutionen. Rahim förkastar emellertid deras agerande och framställer sig istället själv som offer för de svenska ungdomarna och institutionspersonalen: han har uteslutits från utflykten på felaktiga grunder och etiketten "den som misskött sig" är felaktigt fäst på honom.

Flickan Sara berättar i liknande termer som Rahim om ett likartat socialt fenomen, både under en intervju på institutionen och på ett café några månader efter avslutad vistelse på institutionen. Hon berättar att särskiljande och orättvis behandling av ungdomar med annan etnisk bakgrund än den svenska av personalen förklaras med ungdomarnas misskötsamhet.

Sara är en sydslavisk flicka och hon berättar under intervjun att svenska ungdomar på institutionen för sina önskemål snabbare uppfylla i jämförelse med ungdomar med annan etnisk bakgrund. Om att få sina önskemål uppfylla säger Sara: "för mig tar det fem veckor, för en svensk en vecka". (Fältanteckning 0733)

Anteckningen ovan utstrålar personalens närvaro eftersom det är personalen som kan göra att "svenska ungdomar på institutionen får sina önskemål snabbare uppfylla".

Omnämmandet av "svenska ungdomar" synliggör deras etniska bakgrund i kontrast till Saras och den explicita övervakningen får därmed en etnifierad karaktär. Att institutionspersonalen uppfyller de svenska ungdomarnas önskemål i kontrast till de som framförs av ungdomar med en annan bakgrund utvecklar Sara vidare under intervjun. Hon anger påhittad misskötsamhet som personalens förklaring till varför önskemålen inte uppfylls:

Sara: De (svenska ungdomar) får göra en sak efter en vecka, för oss (ungdomar med annan etnisk bakgrund) det tar typ fem veckor för att göra den saken.

Goran: Sakerna du pratar om, det är... till exempel?

Sara: Åka till Ikeus (ett känt utflyktsmål för barn) till exempel och göra såna saker. Det är alltså inte samma regler, man behandlar oss hårdare än dem.

Goran: Ok. Det är nånting som du har uppmärksammat?

Sara: Aaa.

Goran: Har någon påpekat detta för personalen?

Sara: Ja, vi har sagt, "är detta på grund av..." vi sa så "är detta på grund av att vi är invandrare" de bara "nej, hur kan ni säga så". Vi säger så för att vi upplever det så. Sen har de inte sagt så mycket.

Goran: Ok, har det blivit nån förändring efter det?

Sara: Nej.

Goran: Vad har de för motivering till att ni får göra det efter fem veckor jämfört med...

Sara: Nej de säger "men du har inte skött dig" jag bara "jag har skött mig precis lika mycket som alla andra". Sen kommer de på saker som man har gjort, som man egentligen har inte gjort, som de säger "du har gjort det och det" och jag har inte gjort det. Sen de säger: "ja, det har du" (djupt andetag).

Framställningen ovan görs i dikotomiska termer av "vi" och "dom" och därigenom skapas en bild av etniskt särskiljande behandling på

institutionen. Sara tycks, med sin retoriska framställan, försöka underminera personalens förklaring av särskiljande och orättvis behandling ("nej, hur kan ni säga så"). Hon, likt Rahim tar avstånd från personalens handlande och underkänner deras förklaringar. Den etnifierade övervakningen och sociala kontrollen är sammanfogade i Saras beskrivningar, och personalens moral ("de behandlar folk olika beroende på var de är ifrån") accepteras inte av henne.

Enligt Snow och Anderson (1987:1349-1354) sker individens identitetsskapande bl a genom ett avståndstagande från andra. Författarna urskiljer flera sätt att ta avstånd och på så sätt bedriva sitt identitetsarbete. Några sätt är att ta avstånd från en kategori och visa att man inte tillhör den eller att ta avstånd från bl a institutioner.

Liknande avståndstagande och identitetsarbete görs av Sara i citaten ovan. Hon tar avstånd från institutionspersonalens agerande och institutionspersonalens bemötande av svenska ungdomar ("De får göra en sak efter en vecka"). Några månader senare ger Sara, under en uppföljningsintervju, en detaljerad bild av etniskt särskiljande genom att ge fler exempel.

Sara: På institutionen där jag bodde, där fanns jag och en tjej till *från ett annat land* och vi märkte att vi blev behandlade olika av dem (institutionspersonalen). Vi hade telefontid till kvart över nio, pratade de (svenska ungdomar) till tjugo över nio så det var inga problem men när vi pratade, om klockan var 21 och 14 sa de till oss "nu måste ni lägga på, det är slut om en minut". Om de (svenska ungdomar) pratade över så gjorde det ingenting.

Goran: Mmm.

Sara: Så man ser att de behandlar folk olika beroende på var de är ifrån.

Goran: Institutionspersonalen?

Sara: Ja.

Goran: Jaja.

Sara: Och sen så, *de lägger inte* så mycket tid på folk som kommer från andra länder. De, de är lite konstiga.

Goran: Mmm. Menar du att de lägger mer av sin tid på en svensk jämfört med en...

Sara: Ja.

Goran: Ok.

Sara: Och till exempel jag som utlänning måste göra fem gånger bättre än en svensk måste för att gå ut och göra samma sak som henne eller...

Goran: Ok. Har du nåt exempel, nånting som hände?

Sara: Mmm, till exempel det var en tjej (otydlig 27.03) och det var en svensk tjej och de båda hade skolproblem så sa personalen till dem båda "sköter ni skolan var sin vecka så får ni lov att åka på Ikeus (ett känt utflyktsmål för barn)" och den svenska tjejen skötte skolan varje dag och det gjorde den andra tjejen också och hon fick inte åka till Ikeus utan den svenska tjejen fick. Och de lovade exakt samma sak.

Saras berättelse efter vistelse på institutionen är detaljerad med flera nya exempel som inte nämnts under den första intervjun på plats. Hon exemplifierar hur de svenska ungdomarna där fick en mer flexibel telefontid och hon påvisar den särskiljande och orättvisa behandling som ungdomarna med annan bakgrund än svensk anser sig utsatta för då de inte tillåts samma flexibilitet. Med liknande termer framställer Sara tiden som institutionspersonalen lägger på behandling av ungdomarna. Enligt henne missgynnas ungdomar med annan etnisk bakgrund, eftersom personalen "lägger inte så mycket tid på folk som kommer från andra länder". Även förhållandet kring löften som inte uppfylls förknippas med den orättvisa institutionspersonalen; "den svenska tjejen skötte skolan varje dag och det gjorde den andra tjejen också och hon fick inte åka till Ikeus utan den svenska tjejen fick".

Avståndstagande från personalens handlingar som kan utläsas ovan grundas på Saras syn på deras yrkesutövning (deras användning av tid, förbud och löften i behandlingen) samt deras bemötande av svenska ungdomar respektive ungdomar med annan etnisk bakgrund.

Den explicita etnifierade övervakningen och sociala kontrollen finns sammanbundna i den analyserade sekvensen ("nu måste ni lägga på, det är slut om en minut") men det som fattas, om vi jämför med Saras intervju under vistelsen på institutionen, är personalens förklaringar av särskiljande och orättvis behandling samt Saras underminering av dessa förklaringar. Det verkar som att en befrielse i förhållande till institutionen har skett några månader efter Saras vistelse där. Denna befrielse tycks göra att hon nu detaljerat kan kritisera särskiljande och orättvis behandling som ungdomarna med en annan bakgrund än svensk utsatts för; men hon återger denna gång inga förklaringar till personalens agerande.

Moralproduktion genom avståndstagande

Situationer där den ”rätta” moralen produceras och där ungdomarnas etniska bakgrund spelar en väsentlig roll i moralproduktionen kunde emellanåt både observeras och återges i intervjuer. Den etniska bakgrunden fanns närvarande i både observerade och beskrivna situationer och kunde då användas som ett verktyg för synpunkter på moraliskt handlande i samspelet.

I detta avsnitt analyseras en observerad situation där etnifierad övervakning och social kontroll på institutionen kommer till uttryck genom en pojkes avståndstagande från personalens handlingar samt hans gestaltande av moraliskt korrekt handlande i kontrast till deras felaktiga. Den distans som kunde observeras mellan pojken och personalen och det avståndstagande som framträder i situationen har en moraliskt etnifierad innebörd. Genom synliggörande av pojkens etniska bakgrund får den antaget rätta moralen en etnisk dimension.

Efter en konflikt med personalen på en institution fotograferas pojken. Jag råkar befinna mig i situationen och observerar:

På institutionen kommer utredningssekreterare och jag in i ett kontor och därifrån ser man genom ett plexiglas avdelningen. På avdelningen observerar jag två kraftiga och ljushåriga män och en mager svarthårig pojke. En av männen tar en bild med kamera på pojken. Han riktar kamera från halvmeters avstånd och fotograferar pojkens vänstra sida av huvud nacke och axeln. Först siktar tjänstemannen med digital kamera på pojken som tittar på honom, sen knuffar tjänstemannen pojkens huvud åt höger, med en styrka i knuffen så att pojkens huvud rör sig livlöst åt höger och stannar där. Denna huvudställning är fryst en stund och tjänstemannen verkar i den stunden ta foto. (Fältanteckning 0812)

Efter cirka en halvtimme ska jag intervjua denne för mig tidigare okände pojke:

Utredningssekreteraren visar mig rummet där jag ska sitta och prata med pojken och hon informerar att det råder ett totalt rökförbud på institutionen ”så om Samir (pojken namn) frågar efter cigaretter ge honom inga”. Jag säger att ”jag röker inte” och att jag inte har några cigaretter. Samir är en mager och mörkhårig pojke med arabiskt namn och med föräldrar som ursprungligen kommer från Marocko.

Han tyckte inte om sin socialsekreterare och inte heller om majoriteten av personalen på institutionen där jag träffade honom. Samir visar sig vara den pojke som fotograferades vid min ankomst till avdelningen. Han berättar att han slängt ett tomt ciggpaket på golvet för att skoja med personalen och att personalen placerade honom i isoleringsrum för detta. Vidare berättar han att det blev tumult under insatsen och personalen skadade honom och nu vill han polisanmäla dem. Samir visar mig sin vänstra axel och den är rispad, där finns ett blått och rött märke på 5 x 5 cm. Han visar också upp blåmärken på halsen. Samir berättar att personalen på avdelningen nu, på grund av hans planerade anmälan, dels är arga på honom och att de dels vill förmå honom att inte göra anmälan genom att berätta att det var en olyckshändelse, att personalen "ramlade på honom". En dag efter händelse har han inte fått lov att polisanmäla, han säger att personalen pratar ihop sig och samlar bevis innan de låter honom ringa till polisen. (Fältanteckning 0812)

Personalen beskrivs i utseendemässig kontrast till Samir, som själv är mörk ("två kraftiga och ljushåriga män"). Det är ett sätt varvid distinktioner synliggörs.

Fältanteckningarna ovan ger även en bild av en *explicit* etnifierad övervakning på institutionen, synlig för att personalen är fysiskt närvarande och aktiv i den övervakande situationen samt i Samirs återgivning av det som hände. Exempelvis tar personalen "en bild med kamera" på Samir, personalen "skadade" Samir och "vill förmå honom att inte göra anmälan".

Ytterligare ett fenomen som kan skymtas i fältanteckningarna är den sociala kontrollen på institutionen. Jag syftar på utredningssekreterarens reglering kring rökning. Hon riktar sig nämligen till mig ("så om Samir frågar efter cigaretter ge honom inga") när hon missionerar för sitt moraliskt rätta handlande.

Samir tycks ta avstånd från personalens agerande i den situationen som observerades och återges ovan. Hans närvaro aktualiserar även betydelsen av hans etniska bakgrund i kontrast till personalens. Det avståndstagande från personalens agerande som framkommer verkar ha en moralisk innebörd. Samir tycks vilja återge den rätta moralen och han gör det genom att ta avstånd från personalens agerande.

Goffman (1959/2002:15-21) menar att individer, för att veta hur de ska agera när de möter andra människor, definierar olika situatio-

ner och att varje definition av en situation har en moralisk karaktär – den talar om för oss det vi bör göra. Definitionen av situationen är även beroende av deltagarnas och publikens agerande samt förväntningarna på detta agerande.

Samirs etniska bakgrund finns närvarande i situationen som observerats både som föremål för aktörernas förväntade ageranden och som redskap i definitionsprocessen. Pojken tycks skapa en viss moral när han tar avstånd från institutionspersonalens agerande i samband med konflikten. Aktörernas förväntade agerande och ömsesidiga definitionsprocesser, där Samirs etniska bakgrund hör till, spelar en betydelsefull roll i detta moralskapande.

Etnifierad övervakning och social kontroll

I detta avsnitt analyserar jag redovisade förklaringar av aktörernas agerande och observerade sekvenser där övervakning och social kontroll på institutionen återges och synliggörs av ungdomar med en annan etnisk bakgrund än den svenska.

En utgångspunkt i analysen är Thomas Hylland Eriksens (1993/2000) syn på etnicitet som en pågående relationsprocess mellan aktörer. När etnifierad övervakning och social kontroll på institutionen synliggörs tar ungdomarna avstånd från personalens agerande och gestaltar sin offeridentitet.

Etnifierad övervakning på institutionen är övervakning där ungdomar i observerade eller återberättade situationer aktualiserar sin eller andras etniska bakgrund. Den kan indelas i *explicit* och *implicit* etnifierad övervakning. Den explicita etnifierade övervakningen synliggörs i de fall då institutionspersonalen finns fysisk närvarande i de beskrivna eller observerade situationerna. Den implicita etnifierade övervakningen förekommer konstant även om institutionspersonalen inte finns, eller inte sägs finnas närvarande eftersom ungdomarna, som till stor del har annan etnisk bakgrund än den svenska är placerade på en institution och därmed konstant övervakade.

Etnifierad social kontroll på institutionen är social kontroll där ungdomar aktualiserar sin eller de andras etniska bakgrund. Mer specifikt handlar det om återgivningar och synliggörande av situa-

tioner där ungdomar reglerats till att handla i enlighet med institutionspersonalens (institutionens) regler, normer och värderingar och där deras eller de andras etniska bakgrund synliggörs. Analysen visar att när ungdomar synliggör etnifierad övervakning och social kontroll, uppmärksammar de ofta personalens handlingar som de uppfattar som moraliskt förkastliga.

Dessa två fenomen, etnifierad övervakning och social kontroll, går ofta inte att isolera i den dagliga interaktionen. Vanligtvis framträder dessa sociala fenomen tillsammans, även om det finns exempel där den explicita etnifierade övervakningen utövas utan den sociala kontrollen. Utöver detta är det inte bara ungdomar som övervakas och kontrolleras av personalen. Det finns nämligen tydliga exempel på att ungdomarna övervakar och kontrollerar personalen, som när en pojke sägs ha anmält att institutionspersonalen betecknat honom som "blatte". Kontrollen som han förmedlar i förhållande till personalen grundar sig på det han uppfattar som moraliskt riktigt – moralen där personalen inte bör placera honom i en för honom nedvärderande kategori.

När etnifierad övervakning och social kontroll på institutionen synliggörs av ungdomarna med annan etnisk bakgrund tar de i regel avstånd från personalens agerande och gestaltar sin offeridentitet. Under identitetsskapandet tycks dessa ungdomar använda sin etniska bakgrund retoriskt när de förklarar situationer i vardagen på institutionen. Ungdomarna presenterar sitt förödmjukade själv genom avståndstaganden från institutionspersonalen och i kontrast till beskrivningar av hur svenska ungdomar blir behandlade. Det förödmjukade självet tar tydligt gestalt i situationsförklaringar och denna identitet förstärks än mer när de uppmärksammar att personalen och de svenska ungdomarna kan kalla dem "jävla svartskalle", "din blattefitta" eller "jävla kanakas".

Referenser

- Adelswärd, Viveka (1997) Berättelser från älgpassen. Om metoder för att analysera jaktberättelsers struktur, poäng och sensmoral. I Hydén, Lars-Christer och Hydén, Margareta (red.). *Att studera berättelser: samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv* (s. 198-235). Stockholm: Liber.
- Basic, Goran (2012) *Samordning blir kamp. En sociologisk analys av ett projekt i ungdomsvården*. Lund: Lunds universitet, Sociologiska institutionen.
- Basic, Goran (2010) *Etnicitet i ungdomsvården – yrkesverksammas och ungdomarnas muntliga framställningar*. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse. 2010:1.
- Basic, Goran; Thelander, Joakim och Åkerström, Malin (red.) (2009) *Vårdkedja för ungdomar eller professionella? En processutvärdering av projektet "Motverka våld och gäng"*. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse, Forskningsrapport 2009:5.
- Dahlström, Anna och Åberg, Carola (2010) *Ungdomar inskrivna på SiS särskilda ungdomshem under 2009. En sammanställning av ADAD inskrivningsintervju*. Stockholm: Statens institutionsstyrelse. 2010:8.
- Emerson, Robert M. Fretz, Rachel I. Shaw, Linda L. (1995) *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Goffman, Erving (1959/2002) *Jaget och maskerna. En studie i vardagslivets dramatik*. New York: Double day: Garden City.
- Goffman, Erving (1961/1983) *Totala institutioner. Fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Hylland Eriksen, Thomas (1993/2000) *Etnicitet och nationalism*. Falun: Nya Doga.
- Ibarra, Peter R & Kitsuse, John I. (1993) Vernacular Constituents of Moral Discourse: An Interactionist Proposal for the Study of Social Problems. I Gale Miller & James A Holstein (Red.). *Constructionist Controversies: Issues in Social Problems Theory* (s.21-54) New Brunswick, New Jersey: Transaction.
- Potter, Jonathan (1996/2007) *Representing Reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: Sage.
- Snow, David A. & Anderson, Leon (1987) Identity Work among the Homeless: The Verbal Construction and Avowal of Personal Identities. *American Journal of Sociology*. Vol. 92, nr. 6, s. 1336-1371.
- Scott B. Marvin & Lyman M. Stanford (1968) Accounts. *American Sociological Review*. Vol. 33, No. 1, 46-62.
- Wästerfors, David (2009) *Konflikthantering i ungdomsvård ur ett sociologiskt perspektiv*. Stockholm: Statens Institutionsstyrelse, Forskningsrapport 2009:3.